

RAPSKI STATUT IZ 1328. g. O ŽIVOTINJAMA I PROIZVODIMA ŽIVOTINJSKOG PODRIJETLA

The Statute of Rab from 1328 on animals and animal products

Džaja, P., K. Severin., Ž. Grabarević., D. Agičić., I. Vranješ

Sažetak

Rapski statut ima pet knjiga i 154 glave. U Prvoj knjizi nalazimo 12 glava, u Drugoj knjizi 21 glavu, u Trećoj knjizi 31 glavu, u Četvrtoj 68 glava i u Petoj knjizi 22 glave. U Trećoj knjizi nalazimo tri glave (28., 29. i 30.) i u Četvrtoj knjizi 19 glava (3., 4., 5., 68., 14., 15., 16., 17., 19., 20., 45., 48., 49., 60., 61., 62. i 63.) koje se odnose na životinje i životinjske proizvode.

Ključne riječi: Rapski statut, pastiri, proizvodi životinjskog podrijetla

Abstract

The Statute of Rab has five books and 154 chapters. In the first book there are 12 chapters, in the second book 21 chapters, 31 in third book 31 chapters, in the fourth book 68 chapters and in the fifth book 22 chapters. In the third book we find three chapters (28, 29 and 30) and the Fourth Book 19 chapters (3rd, 4th, 5th, 68th, 14th, 15th, 16th, 17th, 19th, 20th., 45th, 48th, 49th, 60th, 61st, 62nd. and 63rd) relate to animals and animal products.

Key words: The Statute of Rab, shepherds, animal products.

Držanje životinja

U četvrtoj knjizi glavi 15. navodi se da nijedna osoba nije smjela držati na dvoru više od jedne krave s teletom do dvije godine starosti pod kaznom od 2 perpera za svakog prekršitelja. Nitko nije smio držati svinju ili krmaču na dvoru, već samo u staji, pod kaznom od 10 malih soldina za svaku. Ako bi tko ubio svinju ili krmaču izvan staje, nije zbog toga plaćao nikakvu globu, već bi dobio četvrtinu te ubijene svinje i krmače. Zakoniti prijavitelj imao je treći dio globe, dok su se orači volovi i junad za kroćenje mogli držati na dvoru po volji bez globe. U Trećoj knjizi, 28. glavi propisano je da nitko ne smije kupovati životinje stranaca, već samo od Karbonarije prema gradu i u gradu. Ako bi tko kupio životinje sitnog zuba unutar te granice pred vjerodostojnim svjedocima, kupnja je bila čvrsta, a ako bi kupio drugačije, gubio je kupljene životinje. Ako bi netko ku-

pio krupne životinje od stranaca, morao ih je kupiti od Karbonarije prema gradu ili u gradu pred potknezom ili jednim od sudaca Velike kurije, ili vjerodostojnim svjedocima, a ako bi ih drugačije kupio, gubio ih je.

U Trećoj knjizi, 29. glavi propisano je da ako su životinje bolesne zbog neke bolesti ili slabosti, bilo na njušci bilo na neki drugi štetan način, ne mogu se i ne smiju preuzeti i odmaknuti s onoga mjesta na kojemu se nalaze u takvom stanju, ni nositi ni voditi na drugi smještaj ili drugo mjesto ni na koji način ili prevaru, osim u klaonicu. Prekršitelj je potpadao pod kaznu od 12 perpera od čega je trećina išla prijavitelju. U četvrtoj knjizi 60. glava propisuje da svaka osoba treba označiti i dati označiti na ušima sve svoje male životinje, i to sa željeznim znakom sve do blagdana Svih svetih. Svatko je trebao označiti i velike životinje željeznim znakom ili na ušima do blagdana Svih svetih, izuzev konja. Prekršitelj

Dr. sc. Petar DŽAJA, dr. med. vet., redoviti profesor, dr. sc. Krešimir SEVERIN, dr. med. vet., docent, dr. sc. Željko GRABAREVIĆ, dr. med. vet., redoviti profesor, Veterinarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu; Damir AGIČIĆ, dr. med. vet., Veterinarski ured Slavonski Brod; mr. Ivo VRANJEŠ, dr. med. vet., Veterinarska stanica Križevci

je plaćao globu od 2 perpera uz obvezu označavanja životinja. U **četvrtoj knjizi 14. glavi** navedeno je ako bi neke krave ili junice ušle i počinile po danu štetu u nečijim nasadima te ako ih je bilo više od dvije, plaćala se globa od 2 perpera i oštećenom šteta, a ako ih je danju bilo manje od tri, plaćalo se 6 malih soldina za svaku glavu životinje i štetu. Noću, ako ih je bilo više od dvije, plaćala su se 2 perpera i šteta, a ako ih je bilo manje od tri, plaćalo se 12 soldina za svaku glavu i učinjenu štetu. U svemu se vjerovalo vlasniku nasada uz prisegu, ortaku i svakom punoljetnom sinu ili kćeri, vlasnikovom slugi ili sluškinji. Ako su štetu učinile mazge, plaćala su se tri mala soldina po danu za svaku glavu i 6 malih soldina za svaku glavu po noći i učinjenu štetu. Ako su štetu počinili orači volovi po danu, plaćalo se 6 malih soldina za svaku glavu i štetu, a po noći 10 malih soldina za svaku glavu i štetu. Ako štetu nisu učinile navedene životinje, nije se plaćala nikakva globa.

Šteta je propisana i **četvrtoj knjizi u 16. glavi** gdje se navodi da u slučaju da male životinje uđu u nasade i počine štetu, te ako ih je više od deset, njihov vlasnik treba dati dvije životinje i nadoknaditi štetu, a ako ih je manje od deset, mora platiti 4 mala denara za svaku tako nađenu životinju i procijenjenu štetu. Ista se kazna plaćala i u slučajevima kada je mala životinja ušla u nečiji zatvoreni prostor. Također, ako bi netko učinio put preko nečijeg nasada ili zatvorenog zabrana, plaćao je 10 malih soldina. U **četvrtoj knjizi 18. glavi** propisuje se ako bi se velike ili male životinje našle u vinogradu koji se nalazi uz cestu sv. Stjepana prema Barbatu i počinile štetu, tada je vlasnik trebao platiti učinjenu štetu. U slučaju da životinje nisu vidjene, a vlasnicima vinograda počinjena je šteta, imali su pravo na naknadu štete od vlasnika najbližeg pašnjaka ili vinograda. **Četvrta knjiga 19. glavi** propisuje se ako tovarne životinje oštete nečije nasade, a više ih je od dvije, plaćaju se 2 perpera za globu i naknada štete, a o svemu se vjeruje vlasniku, ortacima, njegovim sinovima i kćerima. Ako pak pasu nečiji travnjak, a više ih je od dvije, plaćao se 1 perper, ako ih je manje od tri, plaćaju se 4 mala soldina za svaku glavu. **Četvrta knjiga 63. glava** propisuje da ni jedna osoba ne smije odsjeći ili iščupati rep nečijeg konja pod prijetnjom kazne od 2 perpera, a ako nije imao odakle platiti, počinitelja se šibalo i prognalo. Krađa je opisana u **45. glavi četvrte knjige** u kojoj se navodi da nijedan građanin Raba ne smije na bilo koji način dati nekome izvan kotara životinje koje pripadaju drugome, bez obzira na to jesu li one male ili velike. Ako bi netko to prekršio, za svaku danu životinju danu ili oduzetu plaćao je 10 perpera i kaznu od 25 perpera. Ako nije imao odakle platiti, užem se vješao da umre. Ako bi netko dao četiri male životinje izvan rapskog kotara, za njih je plaćao kao da ih je ukrao. U **62. glavi četvrte knjige** propisano

je da ni jedna osoba ne smije uzeti konja radi jahanja ili za neku drugu potrebu, niti magarca za svoju potrebu bez dopuštenja vlasnika, pod prijetnjom kazne. Onaj tko tako postupi dužan je vratiti vlasniku životinju zdravu i neozlijeđenu (Džaja i sur., 2014.a).

Pastiri

Statut Rapske komune u **Trećoj knjizi, 30. glavi** propisuje da pastiri trebaju preuzeti životinje na pašu tako da dobiju trećinu vune i sira te četvrti dio mladunčadi. Pastiri nisu smjeli uračunati vlasnicima životinja više od pet glava godišnje na stotinu, osim ako bi višak mogli pokazati na zakoniti način, tako da su životinje uginule ili preuzete bez njihove krivnje. Kada se životinje pokazuju, mogu se uračunati po glavama. Nitko nije smio preuzeti životinje na drugi način pod prijetnjom kazne od 3 perpera za svaki slučaj i za svakoga koji da ili primi, a treći dio kazne išao je njezinu prijavitelju. U **četvrtoj knjizi 20. glavi** propisano je da krupna stoka, tovarne i male životinje ne smiju ići bez pastira, a ako je to prekršeno, bila je propisana kazna od 2 perpera za svaki prekršaj. Zakonskom prijavitelju išla je trećina globe. **Četvrta knjiga 17. glava** regulira slučajeve štete te navodi: ako velike životinje, osim oračih volova, ukroćene junadi i magaraca, uđu u općinski ili privatni pašnjak radi pašte te ako ih je više od dvije, plaća se 1 perper, a ako ih je manje od tri, plaćaju se 4 soldina za svaku glavu po danu i noći. Za magarce koji pasu na pašnjaku plaćao se 1 mali soldin za svakoga. Ako su male životinje pasle na pašnjaku te ako ih je bilo više od deset, plaćale su se dvije životinje. Ako bi ih vlasnik vidio, mogao ih je uhvatiti i uzeti, a ako ih ne bi vidio, trebalo mu je dati sudski nalog da odgovori. Ako je bilo manje od deset životinja koje su pasle na pašnjaku, plaćala su se 4 denara za svaku, izuzev jahaćih konja za koje se nije plaćala globa ako pasu na pašnjaku. Vjerovalo se vlasnicima i slugama, sinovima i kćerima vlasnika zakonske dobi kao vjerodostojnim svjedocima, ako mogu uz prisegu potvrditi da su vidjeli životinje u paši (Džaja i sur., 2014.a).

Proizvodi životinjskog podrijetla

U **četvrtoj knjizi 3. glavi** određeno je da su mesari i oni koji prodaju meso dužni prodavati ga u mesnici, i to meso volova i krava po 6 malih denara po libri, meso krmaka (muških svinja) po 9 denara po libri, meso kastriranih jaraca 7 denara, a meso krmača 6 denara po libri. Meso ovna i nekastriranih jaraca prodavalo se za 6 denara po libri. Ovčje, kozje i jareće meso iz Slavonije također se prodavalo za 6 denara po libri. Meso mladih ovnova i koza rapskog područja prodavalo se za 20 po kvartu od Uskrsa do blagdana sv. Marije u kolovozu, a

nakon toga moglo se prodavati za 26 po kvartu. Glave s nogama, crijeva, spolni organi i iznutrice kastriranog ovna prodavali su se za 8 malih denara, za svaku utrobu s lojem po 5 denara. Glava s nogama, crijeva, spolni organi i iznutrice kastriranih jaraca, ovnova i nekastriranih jaraca te slavenskih ovaca i koza koje se prodaju po libri, kao što je rečeno, prodavali su se za onoliko za koliko se prodavala libra mesa te životinje i utroba, a kada se noge jarca i koza ne bi davale s glavom, prodavale bi se za 4 denara. Glava s nogama, crijevima i spolnim organima i iznutricama bilo koje životinje koja se prodaje za 26 denara po kvartu, prodaje se za 6 denara za svaki, a utroba s lojem za 4 denara, i nitko nije smio prodavati drugačije, pod prijetnjom kazne. Isto tako, nitko nije smio vagati meso od 5 libara naniže osim na općinskim vagama, pod prijetnjom kazne. Nadalje, dužni su dati svakome tko traži 1 libru od mesa koje prodaje na vagu. O povišenju i sniženju cijene mesa odlučivalo je Veliko rapsko vijeće, i to dvotrećinskom većinom. U **četvrtoj knjizi 4. glavi** propisuje se da nitko ne smije prodavati meso u mesnici ako životinje od kojih potječe meso nisu ubijene i oderane u mesnici bez odobrenja Kurije, a **5. glava iste knjige** regulira daću za životinje koje se prodaju u mesnici ili na ime mesnice. Plaćalo se: za vola i kravu 4 mala soldina, za junad ispod jedne godine 2 mala soldina, za svinju i krmaču 3 mala soldina za svakoga, a za odojke 18 malih denara. Za meso kastriranih ovnova 9 malih denara, za nekastriranog jarca, ovcu i kozu 8 denara za svakog, za janjce i kozliće 5 denara za svakog, a tako i za sve druge. Za svinje i krmače dopremljene izvana na otok, koje se kolju na Rabu da bi se meso izvezlo, plaćao se 1 mali soldin, s time da se od tih svinja i krmača zaklanih za izvoz petina ostavljala za prodaju na Rabu, za uporabu i korist rapskih ljudi. Svaki od prijatelja koji je prolazio otokom i kotarom mogao je te životinje izvoziti bez ikakve daće, uz prisegu da se one ne vode na prodaju u mesnicu na Rabu, ali ako bi neke od njih ipak ubio i prodao na Rabu, plaćao je naknadu za zaklane i prodane životinje. Ako bi pak neki od vlasnika životinja ovog otoka kupio veliku ili malu životinju za svečani ili tjedni ručak, bratovštinu, za berbu ili za druge svoje poslove, te ako je zbog toga bila zaklana u mesnici ili inače, nije plaćao za to nikakvu daću. Ali ako bi kupio od stranca u mesnici ili od mesara veliku ili malu životinju, bilo živu bilo mrtvu, stranac odnosno mesar dužan je platiti naknadu. Ako je nešto učinjeno protiv navedenoga, plaćala se kazna u iznosu od 6 perpera za svaki slučaj i za svakog prekršitelja. Ako bi vlasnik životinje želio izvesti, nije plaćao nikakvu daću. Ako bi neki od vlasnika životinje kupovao za izvoz, plaćao je daću za vola i kravu u iznosu od 4 mala soldina za svakog, za kastrata, ovna, jarca, kozu ili ovcu 6 denara za svakog, a za svako janje ili kozlića 2 mala denara. Nitko nije smio

izvoziti životinje ovog kotara bez odobrenja Kurije. U **četvrtoj knjizi 48. glavi** propisano je: ako bi mesar kupio životinju od bravara ili pastira tuđeg stada po cijelom kotaru, trebao je, prije nego što tim životinjama oguli kožu, unutar tri dana nakon što je došao u grad objaviti i pokazati životinju ili životinje vlasniku i vlasnicima stada te prijaviti istinitu količinu koju je kupio. Ako vlasnik kojemu je dana obavijest ne utvrdi da su životinje njegove, dužan je to što brže javiti ortacima vlasnika stoke, ako ih ima više. Ako bi mesar to prekršio, plaćao je kaznu i vrijednost životinje na ime krađe. **Ista knjiga 61. glava** regulira da nitko ne smije derati životinje ako ih nije označio na dlaci, pod prijetnjom kazne od 6 perpera. Sir je bilo zabranjeno iznositi s otoka. U **četvrtoj knjizi 6. glavi** propisana je daća za ribu. Svake godine na dražbu se davala i dodjeljivala daća osmine za ribu, kao što je običaj, pa su ribari i svi ostali mogli prodavati ribu bez vaganja i plaćati daćaru osminu od prodane ribe, ali na ovaj način: ribari i svi prodavatelji ribe trebali su sav ulov nositi na gat koji se nalazi kod klaonice sve do gata koji se nalazi kod kuće Cresci, a odande su trebali donijeti svu ribu na trg Catubri prije negoli počnu prodavati. Dok prodaju ribu nisu smjeli na glavi imati ništa drugo osim pokrivala, izuzev ako bi kišilo. Nisu smjeli stajati pod nadstrešnicom niti sjediti. Nisu smjeli nositi ribu izvan trga i nakon toga ponovno je donijeti na trg radi preprodaje bez dopuštenja Kurije. Ako bi tko prodavao girice na vagu, nije ih smio prodavati za više od 5 denara po libri, a mogli su ih prodavati i bez vage na oko. Koji god od ribara s Raba odnio ribu drugdje na prodaju, dužan je bio platiti daćaru osminu za ribu koju je prodao. Ako je netko želio podijeliti ribu, nije plaćao nikakvu daću uz uvjet da je dao zakletvu da podijeljenu ribu nije prodavao. Ako bi neko počeo prodavati tu ribu, morao je prodati sve i platiti osminu. Nitko nije smio u ribarnicu nositi smrdljivu ribu za prodaju bez dopuštenja Kurije, pod prijetnjom kazne i gubitka ribe (Margetić i Stričić, 2004., Džaja i sur., 2014.b).

Literatura

- MARGETIĆ, L., P. STRČIĆ (2004): Statut rapske komune. Rab – Rijeka.
- DŽAJA, P., K. SEVERIN, D. AGIČIĆ, A. DŽAJA I Ž. GRABAREVIĆ (2014a): O životinjama i proizvodima životinjskog podrijetla prema nekim srednjovjekovnim statutima-Način držanja i pašarenja- I-dio. Vet. stanica 45, 355-367.
- DŽAJA, P., K. SEVERIN., D. AGIČIĆ., A. DŽAJA., Ž. GRABAREVIĆ (2014b): Neki srednjovjekovni statuti o životinjama i proizvodima životinjskog podrijetla (II-dio). Vet. stanica 45, 425-436.